

A somogyi protestáns egyházak recepciója az ökumenia kérdéséről a II. Vatikáni Zsinat tükrében

*Tisztelt és szeretett Tanárom és Kollégám,
Dr. Hóvári János emlékére*

Tanulmányunk az 1960-as évek egyik legkomplexebb kérdését, az ökumenia jelenségét vizsgálja dél-dunántúli egyházi és világi levéltári források alapján. A témával behatóan foglalkozott Fejérdy András *Magyarország és II. Vatikáni Zsinat 1959–1965* című munkájában. A II. Vatikáni Zsinat ökumenikus dekrétuma új megvilágításba helyezte a keresztyének egyesítésének kérdését. A protestantizmus sok kisegyházra való tagolódása ugyan elválasztotta a felekezeteket, de létezett az a közös platform is, amely az ökumené gondolatának megvalósítását együttműködési szinten lehetővé tette nemcsak az egyházi vezetés terén, hanem a napi gyakorlatban, a hitéletben is.

Az ökumenia azért lett fontos egyházpolitikai kérdés, mert az egyházak egymásra találásának, összefogásának veszélyét jelentette a kommunista rendszerek számára.

Az egykorú levéltári források alapos áttekintése után megállapítható, 1962-ben foglalkozott először a Somogy megyei egyházügyi főelőadó az ökumeniával. A protestáns lelkészek elsősorban dogmatikai szempontból közelítették meg a vatikáni zsinat e téren tett első lépéseit. Dubovai Géza kaposvári evangélikus lelkész a zsinat progresszista vezetőjének, a jezsuita Bea bíboros törekvéseinek őszinteségét kérdőjelezte meg. Azzal indokolta kétkedését, hogy a jezsuiták voltak a történelemben a legelvetemültebb protestánsüldözők. Az is furcsa dolog, hogy az „elszakadt testvérek”, azaz a protestánsok Róma szemében eretnekek voltak. A dogmatikai kérdésekben megnyilvánuló óriási szakadékot áthidalni, a protestánsokat és a katolikus egyházat elválasztó sorompókat a zsinat – szerinte – megszüntetni nem tudja. A liturgiai reformot, a papi hivatás válságával és a nőtlenséggel összefüggő kérdéseket, a laikusok szerepének tisztázását, a „vegyes házasságok” reformjának gondolatát csak óvatos lépéseknek tekintette, de ez nem jelentett radikális akadályelhárítást.

Dr. Szigethy Gyula tabi református lelkész, a későbbi esperes a doktrinális me-revség miatt nem bízott a Vatikán megváltozott hangnemében. Ő is a vegyes házasságok kérdésében tanúsított katolikus álláspontot tartotta a konfliktus forrásának. Bodor József kaposvári baptista prédikátor is taktikázásként értékelte a zsinat első ülészakájának az ökumenia témájában tett első lépéseit, de ugyanakkor óvatosságra is intett, hiszen nem lehet még jósolni és mérleget készíteni. Folyt a küzdelem a progresszista és a konzervatív erők között. Végső soron a római katolikus egyház belső vitájáról volt szó, csak ennek megvalósulása után lesz meg a tárgyalási alap az öku-

* A Hóvári János emlékére 2024. május 10-én a Károli Gáspár Református Egyetemen rendezett konferencia előadásának szerkesztett változata.

meniára. Az volt a véleménye, hogy a zsinaton nagyon előtérben állt a pápa személye és mellette elhomályosodott Krisztus keresztje. A baptista egyházat kevésbé érdekelte a zsinat kizárólagosan egyházi, teológiai és kánonjogi vitája, ezért nem is küldött megfigyelőt a zsinatra. (MNL SVL, XXIII. 1. f. 16, a TÜK iratok, *Összefoglaló jelentés az egyházpolitikai helyzetről*, 1962. IV. negyedév, Kaposvár, 1963. január 2.)

Az ökumenia kérdésében a katolikus egyház óvatos kezdeményező lépéseket tett. Ennek híre eljutott a protestáns lelkészekhez is. Az egyik lelkésztestületi ülésen a csokonyavisontai református lelkész felszólalásában arról beszélt, hogy jó úton halad a párbeszéd kérdése, mert Bea bíboros már tárgyal a protestáns világszervezet vezetőivel. A jelen lévő Bakos püspök erre azonnal reagált és hozzászólásában kifejtette, hogy a Vatikán törekvése a református egyház részéről elfogadhatatlan, és azokkal a célkitűzésekkel, amit a Vatikán a párbeszéd során el akar érni, a református egyház nem ért egyet. Hangsúlyozta, hogy az egységes keresztény egyház nem valósítható meg. (MNL SVL, XXIII. 1. f. 16, a TÜK iratok, *I. negyedévi jelentés*, Kaposvár, 1965. április 5.)

Dr. Bakos Lajos 1966 novemberében tartott református egyház kerületi tanácsülésen is foglalkozott az ökumeniával: „Bár manapság elszakadt testvérként becézgetnek bennünket a régi bűnös eretnek helyett, és így hívogatnak vissza az egyedül üdvözítőnek mondott római egyházba, mi a nyájas hívogatás ellenére sem megyünk. Itt van a mi atyáink szenvedése által is megszentelt helyünk, s bárhová mennénk is, innen csak idegenbe mehetnénk. De nem megyünk azért sem, mert keresztyén meggyőződésünkől folyóan nem vagyunk hajlandók beállni semmiféle ún. keresztyén egységfrontba, amely nyíltan vagy be nem vallottan (valaki vagy valakik ellen) a politikailag értelmezett ateizmus ellen akar blokkot formálni. Ha evangéliumi hitünkől és meggyőződésünkől nem tudnánk is, századunk két nagy tanítójától régen megtanulhattuk volna már, hogy az »antikommunizmus korunk alapdőresége« (Thomas Mann), s »a világ keresztyénség legveszélyesebb kísértése ma az antikommunizmus, ez ellen harcolni a jelenlegi legnagyobb feladat«. (Barth Károly) De nem megyünk azért sem, mert tisztában vagyunk a Rómába „hazahívó” szavak igazi jelentésével és a dialógust szorgalmazó felhívások igazi értelmével, hiszen ezt a római egyház félreismerhetetlenül közölte. A párbeszéd Róma és a nem római keresztyének között nem egyenrangú felek közös igazságkeresése, hanem olyan alkalom, amelyben a római egyház az eddiginél nyilvánvalóbban közli a maga üdvigazságait, és nekünk nincs más dolgunk, mint azokat köszönettel elfogadva »integrálódunk« az ő intézményébe. Mindezek ellenére sem mondunk le a római katolikus és más keresztyén egyházakkal az egység kereséséről és ápolásáról a gyakorlati együttműködés területén, az egyetemes emberérdékű ügyek szolgálatában. Keresztyén felelősségünk teljes tudatában mindenkor készek és hajlandók vagyunk a jó, emberérdékű ügyekben népünk és az egész emberiség javára történő hasznos együttműködésre. A mi ökumenikus törekvéseink, amit szívesen nevezek praktikus ökumenizmusnak, arra irányul, hogy elsősorban szocializmust építő magyar hazánkban a különböző egyházak úgy éljenek és úgy szolgáljanak együtt, hogy ez az együttélés és együtt-

munkálkodás Isten jó, kedves és tökéletes akarata szerint népünk javára és boldogulására hasznos és áldásos legyen.” (DtREL, *Püspöki jelentés a Dunántúli Református Egyházkerület 1966. november 3-án és 4-én Balatonfüreden tartott tanácsülésén.*)

Előfordult néhány eset, amikor a római katolikus papok igyekeztek az együttműködést megteremteni, annak konkrét formát és tartalmat adni. Csokonyavisontán a katolikus káplán felkérte a református lelkészt, járuljon hozzá, hogy vasárnaponként a református templomban egy misét tarthasson. A lelkész hajlott is arra, hogy ezt megengedje, mert pártolólág terjesztette fel az esperesi hivatalnak. Ez a lelkész volt az, aki a katolikus egyház és a protestáns egyház közötti párbeszéd kérdésében pozitív előrehaladást látott. Az esperes a templom használatát nem engedélyezte. (MNL SVL, XXIII. 1. f. 16, a TÜK iratok *I. negyedévi jelentés*, Kaposvár, 1965. április 5.)

Az ökumeniáról szóló zsinati határozat megvalósítása azonban nem ment gyorsan. Somogyban csak elvétve lehetett találkozni az ökumenikus törekvésekkel. A protestáns és katolikus lelkészek között több községben normális emberi, egyes esetekben baráti kapcsolat alakult ki. Ez azonban nem új, hanem régi barátságot, személyi kapcsolatot jelentett. A dialógus kérdésében katolikus részről elsősorban a hivatalos szóhasználat szerint a „haladó gondolkodású” papok nyilatkoztak pozitívan. Nézetük szerint a dialógust az egyháznak folytatni kell, nem azt kell keresni, ami elválasztja a felekezeteket, hanem azt, ami összeköti, az országot, a nép érdekét. (MNL SVL, XXIII. 1. f. 16, a TÜK iratok *II. félévi jelentés*, Kaposvár 1966. január 4.)

A református és katolikus egyház közötti viszony a református egyház véleménye szerint a legtöbb helyen normális. Néhány lelképásztor azonban panaszkodott a reverzálisarc állandó folytatása miatt. A vegyes házasságban élő református szertartás szerint házasságot kötő katolikus házaselet gyakran fenyegetik azzal, kizárják anyaegyházából, ha nem esküszik meg újra a katolikus liturgia szerint. A II. Vatikáni Zsinat a reverzális adás kérdésében nem hozott változást. (DtREL, *A somogyi református egyházmegye 1966. évi április hó 28-án Kaposvárott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.*)

Az egyházügyi főelőadó a reverzális kérdésben jó lehetőséget látott, hogy a már megkezdődött közeledést a két egyház között a maga szintjén késleltesse, akadályozza. Ezért az 1964. évi IV. negyedéves jelentésében az ökumenikus kérdések címszó alatt részletesen beszámolt a reverzális kérdés helyzetéről. Számokkal és tényekkel bizonyítja, hogy mennyire súlyos a kérdés. Bizonyos értelemben önmagának is ellentmond, amikor azt írja, hogy a hívek, ha foglalkoznak is az ökumenia kérdésével, ez elsősorban a protestáns vonalon tapasztalható. A kérdés inkább a papok, mint a hívek problémája. (MNL SVL, XXVII. 518. f. MSZMP Somogy Megyei Bizottságának iratai, 1964. IV. negyedévi jelentés, Kaposvár, 1968. január 5.)

Az ÁEH illetékese is úgy látta, hogy a reverzális kérdés többet jelent, mint egyszerű felekezetközi vallásproblémát. 1965. január 30-án kelt levelében többek között ezt írta: „Az ökumenikus törekvések megismeréséért folytatott munkád nagy érdeklődésre tart számot, ezért arra kérünk, hogy a következő jelentésben megfelelően megírva közöld. A házasságok zaklatóival beszélni kell, meg kell ismerni cél-

jaikat, és amennyiben az nem szűnik meg, kérésedre intézkedést foganatosítunk.” (MNL SVL, XXVII. 518. f. MSZMP Somogy Megyei Bizottságának iratai, Budapest, 1965. január 30.)

A többi felekezettel, ezen belül is az evangélikus testvéregyházzal a református felekezet viszonya igen jó. Balatonbogláron, Fonyódon, Balatonfenyvesen, Ádándon és másutt közösen használják a templomokat. Azok a lelkipásztorok, akik egy faluban élnek az evangélikus lelkipásztorokkal, szoros baráti kapcsolatot tartanak fenn. Együtt tartják a reformáció emlékünnepét, együtt rendezik az egyetemes imahetet. Az együttműködés mellett azonban ellentét itt is van, oka itt is a vegyes házasság. Csurgón az evangélikus gyülekezet a vegyes házasságokban születendő gyermeknél a katolikusokhoz hasonlóan szintén nem hajlandó semmiféle engedményre. (DtREL, *Jelentés az ökumenikus és sajtószolgálatról*, Csököly, 1966. március 31.)

A kisebb protestáns felekezetek közül a baptistákkal és a metodistákkal való kapcsolat testvéries. Az adventisták Kapolyon, a pünkösdisták Somogyszobon agresszívek, s igyekeznek híveket toborozni a többi felekezet tagjaiból. (DtREL, *Jelentés az ökumenikus és sajtószolgálatról*, Csököly, 1966. március 31.)

A katolikus egyház is figyelemmel kísérte a kiselekezetek tevékenységét. 1958-ban Somogy megye plébánosai az alábbi levelet kapták az egyházmegyei hatóságtól: „Az egyházmegye területéről mindig több alkalommal érkezik jelentés arról, hogy a különböző szektákhoz tartozó »hívők« egyház és államellenesen működnek. Ezért kérem, szíveskedjék július 10-ig a következőkre válaszolni:

Milyen szekták működnek és kb. hány személyt számlálnak?

Kik a vezetőik, prédikátoraik /név szerint/, honnan járnak a prédikátorok hozzájuk?

Tulajdonképpen tanításukat ismerjük, de milyen tanokat próbálnak most hirdetni, melyek az egyház ellenesek?

Gyermekeik hitoktatását hogyan oldják meg?

Vezetőik milyen anyagi támogatásban részesülnek és honnan?

Véleménye szerint hogyan lehetne őket megmenteni?” (VFL, 2000-86/1958)

A püspöki aula felszólítására Inkéről, Büssüről, Buzsákról, Kötcséről, Segesdről küldött jelentést a plébános. A jelentések baptista, pünkösdistá, szombatista, jehovista, nazarénus szektákat említenek, amelyeknek jellemzésében felismerhetőek a múltból örökölt sommás értékítéletek. Ezek szerint a korlátoltság, a fanatizmus, a bezárkózás jellemzi a felsorolt felekezeteket. A plébánosok lelki elferdülésről, szellemi szegénységről beszélnek a szektákat illetően. Úgy látják, a környezetükbe beilleszkedni nem tudnak. Az a vallási mikroközösség, amelyben élnek, eleve elválasztja őket az adott település makroközösségtől. A különböző kiselekezetek belső életéről, anyagi helyzetéről a plébánosok többsége nem ad hírt. Az állam ellen irányuló, a fennálló rendre veszélyes „bűncselekményről” ugyancsak nem számol be egyetlen plébános sem. (VFL, *Jelentések saját iktatószámom szerepelnek*: 60/1958. inkei plébániahivatal, 1958. június 20; 301958. büssüi plébániahivatal, 1958. június 9; 10/1958. Római katolikus plébániahivatal, Buzsák, 1958. június 11; 63/1958. Római

katolikus plébániahivatal, Kötcse, 1958. június 17; 62/1958. plébániahivatal, Segesd 1958. június 13.)

A püspöki aula felhívásában újra megfogalmazódik a szektákkal kapcsolatos régi vád, az államellenes magatartás. A jelentések ezt nem igazolják vissza. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban utalni kell arra, hogy a felekezetek közti békétlenséget, ellentétet a hivatalos politika szítani akarja, mert ebből hasznot remél. Somogy megyében 1959-ben az egyházügyi főelőadó által készített jelentés nagyon részletesen méri fel a megyében működő szektákat. (MNL SVL, XXVII 518. f. MSZMP Somogy Megyei Bizottságának iratai Kaposvár, 1959. december 30.) Ez jelzi a politikai szándékot, mert az állam a hitélet e kevésbé ellenőrizhető területéről is pontosabb képet akar alkotni, hogy ezt is ellenőrizni tudja.

A megyei tanács elnökhelyettese 1968-ban csak néhány mondatot szentel a kérdésnek: „A Szabadegyházak Szövetségéhez tartozó kisegyházak (szekták) létszáma és befolyása nem jelentős. Közülük a legerősebb és legszervezettebb a baptista gyülekezet. Illegálisan működő szekta-tagokból /jehova tanúi/ igen kevés van, elsősorban a megye területén. Szervezeti életet nem élnek. Az utóbbi időben egyes csoportok kezdenek megoszlani, pl. a pünkösdi gyülekezet. Belőlük elsősorban a szélsőségesen fanatikus és reakciós rétegek új csoportokat próbálnak szervezni.” (MNL SVL, XXVII. 518. f. MSZMP Somogy Megyei Bizottságának iratai. *Az egyházpolitika helyzete és a további feladatok a Politikai Bizottság 1968. március 14-i határozata alapján.*)

A szekta szó használata a kisegyház kifejezés mellett pejoratív árnyalatú. Az „illegálisan működő szekták” kifejezés pedig a „vallásszabadság” korlátozását, a felekezetek politikai ellenőrzését bizonyítja. A „fanatikus és szélsőségesen reakciós rétegek” a marxista szociológia sajátos szóhasználatában a vallási nézetei és meggyőződése miatt a társadalmi rendre veszélyes csoportot, réteget jelenti. A megyében a kisegyházak és az illegálisan működő szekták kérdése nem játszik fontos szerepet. Ezt egyrészt azt tanúsítja, hogy az egyházpolitikáról szóló jelentésekben 1959 után már ritkán fordul elő a kérdés. Az 1965-ös IV. negyedévi jelentésében említi az egyházügyi főelőadó, hogy Inke, Táskai, Osztopán, Mezőcsokonya községben és Kaposváron az evangéliumi keresztények csoportjában élénkülés tapasztalható. Kaposváron létszámnövekedés is megfigyelhető. Ennek oka az, hogy Sugár Ferenc mezőcsokonyai lelkész rendszeresen toborzott és prédikált engedély nélkül. A főelőadó a prédikátort behívatta, aki csak arra tett ígéretet, hogy Kaposváron nem fog tovább tevékenykedni, de kijelentette, hogy a prédikálást folytatja. A főelőadó úgy látta, hogy ez a beavatkozás elegendő lesz, s nincs szükség adminisztratív lépésekre. (MNL SVL, XXVII. 518. f. *Az MSZMP Somogy Megyei Bizottság iratai IV. negyedévi jelentés*, Kaposvár, 1965. január 5.)

Megállapíthatjuk, hogy az ökumenia bonyolult problémája ennek a tíz évnek a második felében válik az állam és egyházak kapcsolatának kiemelten fontos területévé. Ebben a II. Vatikáni Zsinatnak van döntő szerepe. A helyi egyházpolitikában a katolikus és a protestáns egyházak kapcsolatának, együttélésének újraértelmezése

lesz az ökumenián belül is a legfrekvenciáltabb kérdés. Elsősorban a politikai vezetés és az általa felhasznált, vele együttműködő protestáns felekezetek egyházi vezetői számára. Az előbbi a hatalomgyakorlás felekezeteket megosztó, szembeállító politikájának eszközéül használja fel, az utóbbi pedig a protestáns egyházak integritását hangsúlyozva és a történelmi szembenállásra hivatkozva fogadja el ezt a támogatást. A katolikus és protestáns egyházak együttműködésének csak a propagandisztikus békepolitika támogatásában van egyelőre lehetősége.

Itt találkozunk össze a protestáns egyházi vezetők és a katolikus békepapok gondolkodása. Ez az a pont, amely a zsinat direktíváinak megvalósítását a későbbiekben majd lehetővé teszi úgy, hogy Bakos Lajos református püspök szavával élve a „praktikus” ökumeniától a keresztény egyházak eljussanak a tényleges együttműködésig. Ehhez azonban hosszú út vezet, amelynek a '60-as években még igencsak az elején vagyunk. Ennek a komplex folyamatnak a feltárása a további egyháztörténelmi kutatások feladata.

Források

DtREL Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára

MNL SVL Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára, MNL SVL XXIII. 1. f. 16. a TÜK iratok – XXVII. 518. f. MSZMP Somogy Megyei Bizottságának iratai

VFL, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2000-86/1958.

Szakirodalom

FEJÉRDY András (2011), *Magyarország és a II. Vatikáni Zsinat 1959–1965*, Budapest

KLING JÓZSEF: *Golgota*